

ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ СТОСУНКІВ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ В 1924–1934 рр.

Досліджується досвід діяльності державного органу спрямованого на врегулювання міжетнічних стосунків, втілювати державну політику на рівні міжетнічних стосунків національних меншин в період запровадження політики коренізації (українізації), а згодом і суцільної колективізації. Автор спробує знову дослідити важливий аспект міжетнічних стосунків та їх державного регулювання в умовах трансформації соціально-економічного життя та зміни ідеологічних і політичних доктрин. Розподіл людей за національною ознакою навіть в умовах більшовицького експерименту зберігався і ніякі гасла, виступи ідеологів нової доктрини не могли казковим шляхом перетворити багатонаціональну спільноту на одноманітну масу будівельників комунізму. Здійснюється спроба пригорнути увагу читачів не просто до факту існування відповідного органу міжетнічного регулювання, а використати напрацювання в сучасних умовах подальшого розвитку різних етносів та напрацювання етнопонаціональної політики в умовах євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: комісія; національні меншини; етнос; виконавчі органи влади; структура; селянство; релігійні вірування.

Історія міжнаціональних стосунків в Україні притягувала погляди істориків-науковців своїм досвідом втілення на теренах поліетнічного населення національної та інтернаціональної ідеї. Автор спробує знову дослідити важливий аспект міжетнічних стосунків та їх державного регулювання в умовах трансформації соціально-економічного життя та зміни ідеологічних і політичних доктрин. Розподіл людей за національною ознакою навіть в умовах більшовицького експерименту зберігався і ніякі гасла, виступи ідеологів нової доктрини не могли казковим шляхом перетворити багатонаціональну спільноту на одноманітну масу будівельників комунізму. Майнове розшарування суспільства існувало всередині кожної етнічної групи яка мешкала в Україні, як і на решті територій Російської імперії та світу в ціло-

му. Специфіка Миколаєва полягала як раз в тому, що орієнтація всього економічного життя на забезпечення потреб військово-морського флоту вимагала залучення представників різних професій та кваліфікацій і питання національної «чистоти» або обраності взагалі не було актуальним, а тому в місті були сконцентровані представники різних етнічних груп, які в свою чергу сповідували свої характерні релігії. Саме тому Миколаївщина демонструвала толерантне ставлення до всіх конфесій та етносів.

Слід знову згадати низку нотаток В. Ульянова з приводу національного питання написаних в 1922 р., де він зазначав (на мові оригіналу для більшої достовірності): «Я уже писав в своїх произведениях по национальному вопросу, что никуда не годится абстрактная постановка вопроса о национализ-

ме вообщє. Необходимо отличать национализм нации угнетающей и национализм нации угнетённой, национализм большой нации и национализм нации маленькой. По отношению ко второму национализму почти всегда в исторической практике мы, националы большой нации, оказываемся виноватыми в бесконечном количестве насилия, и даже больше того – незаметно для себя совершаем бесконечное количество насилий и оскорблений, – стоит только припомнить мои волжские воспоминания о том, как у нас третируют инородцев, как поляка не называют иначе, как «полячишкой», как татарина не высмеивают иначе, как «князь», украинца иначе, как «хохол», грузина и других кавказских инородцев, – как «кавказский человек». Поэтому интернационализм со стороны угнетающей или так называемой «великой» нации (хотя великой только своими насилиями, великой только так, как велик держиморда) должен состоять не только в соблюдении формального равенства наций, но и в таком неравенстве, которое возмещало бы со стороны нации угнетающей, нации большой, то неравенство, которое складывается в жизни фактически. Кто не понял этого, тот не понял действительно пролетарского отношения к национальному вопросу, тот остался, в сущности, на точке зрения мелкобуржуазной и поэтому не может не скатываться ежеминутно к буржуазной точке зрения. Что важно для пролетария? Для пролетария не только важно, но и существенно необходимо обеспечить его максимумом доверия в пролетарской классовой борьбе со стороны инородцев. Что нужно для этого? Для этого нужно не только формальное равенство. Для этого нужно возместить так или иначе своим обращением или своими уступками по отношению к инородцу то недоверие, ту подозрительность, те обиды, которые в историческом прошлом нанесены ему правительством «великодержавной» нации [1, с. 356–362]. Таким чином ми спостерігаємо в роботі провідника більшовицької партії суто теоретичне ставлення та теоретизування щодо регламентування національного питання в цілому та стосовно України. Соціальний експеримент захопив думки багатьох освічених політиків та представників фінансової еліти. Офіційний підхід керманічів комуністично-

го режиму фактично став програмою для наступних кроків по запровадженню не лише економічних експериментів, а також і політичних. Політика «коренізації», «українізації» підштовхнула маси людей до активної участі в перетвореннях і співпраці в ідейній і етнічній сферах. ВУЦВК і РНК УСРР 01.08.1923 р. приймають постанову «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» чим задекларували початок нового етапу в розвитку українського етносу, запровадженню політики українізації. Запаморочення від перемоги спонукало до виникнення впевненості у можливості втілити в життя будь-які свої ідеї, в тому числі і в етнічній сфері, перетворити із маси різних націй одну радянську з інстинктивною інтернаціональною ідеологією та самовідданістю і самопожертвою заради партійної ідеї. Осередком творення та втілення нових підходів і стає Центральна комісія національних меншин (ЦКНМ) при ВУЦВК, яка створила свої місцеві органи для реалізації прийнятих рішень по всій країні. Основну інформацію про форми та методи своєї роботи дали самі співробітники: Я. Д. Саулевич [3, с. 28–29], П. Буценко [2, с. 4] та інші. Практично на ЦКНМ було покладено обов'язок координувати та консультувати в питаннях соціально-економічного регулювання і формування контрольованих міжетнічних стосунків на теренах УСРР, втілення політики коренізації серед не українців, представників не титульної нації. Захопленість своєю роботою і запаморочення від необмеженості влади створили умови для того, щоб в своїх друкованих виступах співробітники висловлювали не лише хвалу державній партії, а також і висловлювати певні зауваження і пропозиції щодо покращення ситуації в етнічній політиці. Саме набирання нищівних обертів репресій пригальмували критичні виступи на початку 30-х років. В ідеологічній сфері перемагає концепція створення нової етнічної групи на планеті земля – «радянського народ» і тому в науковому і політичному середовищі зникає навіть думка про висвітлення на шпальтах газет та в журналах, або з трибун питань пов'язаних з окремими етносами, націями. Серед науковців знову виникає зацікавленість у вивченні цієї теми лише в 80-х роках

XX ст., коли починає руйнуватись не лише радянська економіка, а ідеологія в цілому. Одними з перших в період гласності стали дослідження Б. В. Чирка [12, с. 68], Л. Рябошапки [22, с. 71], В. С. Орлянського [23, с. 160], Н. Ставицької, Л. Якубової [19, с. 12] та інших.

Офіційно 19.03.1924 р. політбюро ЦК КП(б)У своєю постановою «Про відділ нацмен при НКВС» [11] обумовило прийняття постанови ВУЦВК від 28.04.1924 р. і створення ЦКНМ. Зазначені акти декларували трансформацію статусу органу який займався національною політикою, тобто перехід з системи органів виконавчої влади (НКВС) до системи органів законодавчої влади. Формування місцевих представництв затяглося до початку 1926 р. Нажаль утворилась подвійна система підпорядкування: відповідному окрвиконкому і ЦКНМ при ВУЦВК, якій притаманний бюрократизм, тяганина і певна безвідповідальність посадовців. Життя вимагало деталізації питань які виникли при запровадженні політики багатомовності і тому в листопаді 1925 р. приймається постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про мову зносин органів влади і діловодства в адміністративно-територіальних одиницях, утворених за національною ознакою», в грудні 1926 р. постанова РНК УСРР «Про задоволення культурних потреб населення національних районів» [6, с.37]. Перший склад комісії було оприлюднено 20 квітня 1924 р. в «Вістях ВУЦВК» де зазначалось, що це тимчасова комісія у склад М. Совцова (голова), І. Гафтеля, Ойлевича, І. Сударського [21, с. 27]. Планувалось, але не судилось стати, що буде проведено Всеукраїнський з'їзд національних меншин з пропорцією 1 чоловік від 1000 населення [2, с. 4]. Таємниця не проведення з'їзду ще чекає на своє дослідження. Можливо виникла ситуація коли більшовицькі поводитирі впевнились у непорушності своєї влади і потреба у представницькому зібранні відпала, а можливо також відіграв свою роль той факт, що в цей період часу вже ситуація змінюється щодо вимог до осіб уповноважених приймати рішення в країні де переміг пролетаріат і відтепер потрібно було щоб представник національних меншин був спочатку членом партії, яка контролювала б його дії, а вже потім і представником етнічних

меншин. На першому засіданні Комісії, 3 травня 1924 р., було розпочато виявлення та визначення етнічного складу УСРР, визначення кордонів його проживання та дослідження їх соціального, економічного та культурного становища [5, с. 56]. Спочатку розпочалась робота по вивченню і дослідженню етносів на місцях, визначенню існуючих проблем та спроб визначення шляхів їх подолання. Положення про комісію визначало її мету: «розвиток і закріплення мирного співмешкання й братського співробітництва всіх національностей, що живуть на території УСРР і широке сприяння матеріальному й культурному розвитку національних меншостей». Відтепер ЦКНМ складалась з голови, призначеного ВУЦВК з числа членів своєї Президії та членів ЦКНМ з представників єврейської, німецької, польської, болгарської та молдавської національностей [5, с. 56]. На місцях апарат Комісії мав складатись з губернських і окружних бюро нацменшин, які створювались при президіях відповідних виконкомів та за призначенням їхніх президій, при обов'язковому затвердженні ЦКНМ. Синхронно відбувались процеси трансформації адміністративно-територіального устрою країни, завдяки чому також мали вирішуватись міжнаціональні питання. Наприклад, в жовтні 1922 р. Миколаївська й Одеська губернії об'єднуються в Одеську. В березні 1923 р. в ній створюється 6 округів, у т.ч. і Миколаївський, який в 1925 р. стає самостійною адміністративною одиницею. До його складу в 1925 р. входило 9 районів: Варварівський, Вознесенський, Володимирівський, Ландауський, Миколаївський, Новобузький, Новоодеський, Очаківський, Привільнянський. Площа округу займала половину території сучасної області. Проживало тут 473,3 тис. чоловік, а на 1928 рік – близько 600 тис., у т.ч. у сільській місцевості – 448 тис. чоловік. Інші частини сучасної області входили до Одеського, Первомайського (Тилігуло-Березанський, Благодатнівський, Врадіївський, Доманівський, Кривоозерський, Первомайський райони) та Херсонського округів (Снігурівський, Березнегуватський райони) [5, с. 56].

24 листопада 1924 р. РНК УСРР ухвалює постанову «Про штати губернських комісій у справах національних меншостей» якою пе-

редбачалось створення 34 посад нацменпрацівників для роботи серед євреїв, німців, поляків, молдаван, греків та болгар [7, с. 25]. Одночасно було здійснена територіальна реформа, яка ліквідувала губернії і встановила триступеневий принцип адміністративного поділу держави. 30 травня 1925 р. РНК УСРР ухвалює постанову «Про штати окружних комісій національних меншостей» яка інтегрувала становище нацменустанов до нової структури органів виконавчої влади [8, с. 68].

До 1 жовтня 1925р. на місцях працювало 29 працівників по єврейській лінії, 11 – німецькій, 8 – польській, 4 – молдаван, 3 – болгар, 2 – греків і 1 – росіянин [10, с. 38]. В 1928 р. працювало в штаті вже 140 чоловік. Кадри не лише збільшувались, але також і демонстрували основні прогалини радянської системи: низька професійна кваліфікація, малограмотність, обмежений кругозір. Практична роботи спонукала до створення відповідних комісій при райвиконкомках, наприклад, Одеське ОБНМ в своїх рішеннях зазначало, що лише створення районних і сільських комісій може спричинити позитивні зрушення у роботі з національними меншинами, тому що існування впродовж року продемонструвало формальність їх діяльності. Практично стало зрозумілим, що відносна не впливовість на господарську діяльність та відповідно відсутність «дивідендів» від виконання суто теоретичної роботи спричинило кадровий «дефіцит». Сумісництво стало поширеним явищем серед посадовців, контроль за заповненням посад покладено було на партійні органи, але справа від цього продовжувала страждати. Закрита постанова Малої Президії ВУЦВК відбивала кадрову кризу і допускала заповнення штабів ОБНМ сумісниками.

В січні 1925р. майже повністю оновлюється не лише особовий склад комісії, а також і голова, яким стає М. І. Лобанов [11, с. 28]. З березня 1926 р. Мала Президія ВУЦВКу затверджує наступний склад ЦКНМ, а саме: голова Комісії – М. І. Лобанов, заступники: – від польського населення – Я. Саулевич, – від єврейського населення – Левін, – від німецького – І. Гафтель, – від болгарського – Міцев, – від грецького – С. Ялі, – без визначення – Я. Кантор. 4 жовтня 1927 р. офіційно до складу Комісії було введено

представника НКВС І.Д.Гавриліна для здійснення відповідного державного контролю за діяльністю та спрямованість рішень, відповідність державній політиці та рішенням уряду [12, с. 68].

Миколаївським округом опікувався І. Гафтель [19, с. 204]. Під час відвідувань місцевих осередків складались аналітичні доповіді в яких висвітлювались питання: соціально-економічне становище етнічних громад, робота сільрад, колективізація, становище освіти представників етнічних меншин, сутність та можливі варіанти вирішення конкретних національно-культурних проблем, становище релігійних установ та самоідентифікації. Під час таких відряджень представники Комісії займались також консультуванням і координуванням вирішення земельних суперечок та подання висновків щодо можливого їх вирішення з врахуванням національних чинників. Практично всі співробітники намагались поширити свої погляди та здобутки серед якомога ширшого кола, а тому систематично друкували свої роботи як у формі статей, так і монографій, наприклад С. Г. Ялі, А. Глинський, А. Гітлянський, Д. Мац.

В березні 1924 р. відповідно з рішенням Миколаївського окрвиконкому створюється окружна комісія з рівноправності мов (пізніше називатиметься з українізацією), яку очолив заступник голови окрвиконкому Литвинов. До неї увійшли представники народів освіти, партійних і адміністративних органів, політосвіти. Відповідно з директивними документами на неї покладалися завдання розробки заходів і контроль за їх впровадженням в процесі українізації. Упродовж 1924 р. комісія на своїх засіданнях розглядала біжучі питання про українізацію шкіл, дитячих садків, банків, заводів, лікарень, радянських установ тощо. Такі комісії були утворені в усіх районах округи на підприємствах, держустановах, школах, вузах, лікарнях [25, с. 13].

Практично українізацією мав займатися наркомат освіти з відповідними підрозділами на місцях – губернськими і окружними інспектурами народної освіти.

1 серпня 1923 р. створюється Миколаївська окружна інспектура народної освіти. Старшим інспектором якої з 10.11.1923 р. і до кінця 1929 р. був член КП(б) У з 6-річним, на

той час, педагогічним стажем Подольський Йосип Григорович. Сам апарат інспектури нараховував 14 чоловік. Помічником старшого інспектора був позапартійний Сидорович С. І., інспектором соціального виховання Микитенко М. І., інспектором лікнепу Турецька Є. А., інспектором дитячого руху Григор'єв М. І., інспектором відділу національних меншин Мельман Е. І. та ін. Національний склад апарату окрінспектури був такий: 3 українця, 8 євреїв, 2 росіянина, 1 німець. До 1.07.1926 р. апарат зріс до 24 чоловік, з яких 6 українці, 3 – росіяни, 12 – євреї, 3 – іншої національності. В кількісному зростанні апарату окрінспектури перевага залишалася за неукраїнцями, що позначилося на опануванні співробітниками українською мовою. Лише 12 відповідальних працівників більш-менш задовільно володіли нею. Таким чином вже за цими фактами стає зрозумілим чим була обумовлена незацікавленість апаратників в рішучих і плідних діях щодо українізації, подоланні перешкод на її шляху.

Завдяки зусиллям старшого інспектора Подольського Й. Г. – сумлінного виконавця партійних і урядових постанов, що стосувались українізації, були досягнуті в цій царині певні успіхи. Існувала низка чинників, які гальмували процеси втілення політики українізації на Миколаївщині. По-перше, глибока зрусифікованість населення округу. В Миколаєві мешкало 28 % українців, 43,4 % росіян, 23 % євреїв (відповідні загальноукраїнські показники 47 %, 25 %, 22 %). Село теж менш українізоване ніж середньо-українське: на Миколаївщині 70,9 % українців, в Україні – 87,5 %. З українців міста тільки третина вважала рідною мовою українську. В складі робітничого класу знаходилося 36 % українців, 38 % росіян, 10 % євреїв [26, с. 2]. По-друге, хибне уявлення значної частини росіян і зрусифікованих верств населення про Миколаївщину як Новоросійській край. Про це свідчив такий цікавий факт, коли на вимогу українізуватися деякі відповідальні працівники в Очакові зауважили: «У нас Новоросія, і всілякі українізації нам не потрібні». І це при тому, що в районі проживало тоді 84 % українського населення [27, с. 2]. По-третє, зберігалась певна невідповідність українських учительських кадрів по відношенню до питомої ваги 70,9 % українців у

складі населення округу. Нерідко російські або зросійщені вчителі переважали навіть на селі. На третьому році українізації з 739 учителів округу українців було 426, росіян – 203, євреїв – 67, німців – 24, поляків – 10, інших національностей – 9 [28, с.1 7]. По-четверте, темпи українізації значно випереджали охоплення дітей шкільного віку всеобучем. В 1928/29 навчальному році на селі всеобучем було охоплено тільки 67 % дітей віком від 8 до 11 років, тобто 33 % дітей залишилося поза українізацією та системи освіти в цілому [29, с. 131]. В окрузі не вистачало шкільних приміщень, чимало шкіл, особливо в селах, були погано пристосовані до проведення навчальних занять, в них взагалі не було навчальних кабінетів.

Аналізуючи особовий керівний склад можна також зазначити, що в певній мірі противниками українізації перш за все була керівна номенклатура КП (б)У, в якій українці ніколи не досягали хоча б кількісної переваги. Наприклад, у роки українізації Миколаївську окружну парторганізацію завжди очолювали росіяни: Березін Л. Б., Соколов О. Г., Верхових В. М. В травні 1938 р. секретарями Миколаївського обкому партії були обрані росіяни: першим – Старигін П. І., другим – Максимов О. О., третім – Мирошкін О. Н. [30, с. 1]. Українізація на Миколаївщині розпочалася з 1923 року. В серпні IV губернський з'їзд працівників освіти зазначив: «В школах, де є 50 % учнів – українців викладання проводили українською мовою, в інших – російською і українською мовами. В українських школах російська мова має бути обов'язковою, а в російських – українська». З метою оптимізації українізаційного процесу в місті окрінспектура спробувала використати фактор компактного проживання українців (біля 50 %) в Кузнечному, Слобідському та Залізничному районах. В результаті на 1925/26 навчальний рік українські та російські школи розподілялися таким чином: а) Слобідка і окраїни міста мали сім українських (№ 3, 4, 6, 8, 23, 25, 30) шкіл, шість російських (№ 10, 12, 16, 20, 24, 27); б) центр міста – українських шість шкіл (№ 1, 7, 15, 17, 18, 28), російських – п'ять (№ 2, 5, 19, 21, 26). Окрінспектура вважала, що населення усіх частин міста Миколаєва забезпечені як українськими так і російськими школами.

Слід зазначити, що в процесі поглиблення українізації у багатьох сільських школах було вилучено з навчальних планів вивчення російської мови як предмету. Безумовно, це не могло не ускладнити взаємовідносини між українським селом і зрусифікованим містом (в сфері спілкування, листування тощо). Так, інспектор соцвиху Миколаївської окрінспектури росіянин М. І. Микитенко, виступаючи на конференції вчителів Вознесенського району в червні 1927 р., наголосив: «Російської мови в багатьох школах немає, це явище ненормальне, його необхідно зжити. Російська мова повинна займати в школі своє місце, вона є обов'язковою в нашій школі» [32, с. 223]. І це при тому, що для непокоєння щодо ущемлення російської мови не було серйозних підстав. 1927 року у Вознесенському районі діяли 41 українська школа, 9 – російських, 1 – єврейська, 1 – польська і 1 німецька [32, с.85]. Тобто всі вони цілком задовольняли мовні і культурні потреби відповідного політичного складу населення району і не вимагали будь-якої мовної корекції. Можливо це була спроба офіційної особи методом, застерігаючого русифікаторства протидіяти розмаху українізації на селі. В ювілейному 1927р. була скликана I Всеукраїнська нарада по роботі серед національних меншин на якій одним з головних питань стало кадрове забезпечення та підтримка з боку місцевих органів виконавчої влади та створення сприятливих умов для ефективного здійснення своїх повноважень рядових робітників. Надрукований стенографічний звіт з наради засвідчив різний рівень роботи на місцях в залежності від конкретного очільника, його рівня освіти та життєвого досвіду і головне – глобального бачення національного питання в межах країни в цілому. Цікавим був той факти, що у виступах окреслювались різні бачення перспектив міжнетнічної роботи на місцях. Вже на II Всеукраїнській нараді (27-30.11.1930 р.) багатомірність виступів була відсутня – все висвітлювалось в межах окресленого партією напрямку, небажання вивчати, аналізувати та пропонувати нестандартні рішення існуючих міжнетнічних проблем в регіонах. Після нападів та звинувачень Г. І. Петровського по відношенню до

М. І. Лобанова головою призначається П. Буценко.

З часом спостерігається певні тенденції занепаду та послаблення діяльності Комісії, наприклад про це свідчить статистика: 1924–1926 рр. проведено біля 70 засідань на рік ЦКНМ, 1929 р. – біля 40; 1931 р. – 11, 1932 р. – 15 [19, с. 205]. Загальна тенденція обумовлювалась трансформацією політики партії щодо національного питання. Домінування ставлення до населення як до єдиної маси нової радянської людини позбавленої національних обмежень та економічно рівного спричиняло небажання ставитись до національних особливостей як до цінного та важливого фактору в економічному та політичному житті країни більшовиків. Спостерігається певне розчарування заможної частини національних меншин які повільно виходять з керівного складу місцевих органів виконавчої влади та господарського управління. На другій нараді було окреслено такі головні проблеми в роботі з національними меншинами на тлі запровадження політики суцільної колективізації: 1. Ліквідаторські настрої виконкомів щодо нацменкомісій, недооцінка ними нацменроботи; 2) відродження націоналістичних тенденцій серед національних меншин і загострення на цьому ґрунті (за рівнем гостроти) єврейського (антисемітизм, емігрантські настрої), німецького (емігрантський рух релігійних громад, створення так званих «куркульських колгоспів»), польського (польсько-український антагонізм) питань. Робився навіть висновок про існування «єдиного фронту національних меншин» як організованого методу протистояння політиці колективізації і ставилось завдання досягнення соціального розколу в селах національних меншин, як єдино можливий метод здійснення планових перетворень в сільськогосподарському секторі економіки.

На початку 30-х років адміністративно-територіальна реформа вцент зруйнувала місцевий апарат ЦКНМ. 30 квітня 1932 р. приймається постанова ВУЦВКу «Про утворення при обласних організаційних комітетах ради фізичної культури, комісії національних меншостей, комісії земельного впорядкування трудящих євреїв і комісії сприяння держкредитові та ошадній справі» [14, с. 28].

Вже в 1934р. комісії в справах національних меншин були повністю ліквідовані. Єдиним виключенням стали Київський, Вінницький та Донецький облвиконкоми в яких були створені відділи по роботі серед національних меншостей у складі завідувача та двох інструкторів. Фактично восени 1934 р. УКНМ реорганізовано у Відділ національних меншин при ВУЦВК (з 1935 р. – при ЦВК УСРР). Трагічні події національного геноциду у формі Голодомору здійснили структурні трансформації в суспільстві, в тому числі і в національних меншинах. Прояв страшного обличчя тоталітарної держави змінило ставлення до неї як національних меншин, так і населення в цілому. Знищення маси українського аграрного населення змінило етнопонаціональний склад суспільства, ціннісну шкалу та культурні традиції населення. Таким чином слід зазначити що діяльність Комісії стала важливим та неоціненим здобут-

ком міжетнічного регулювання радянської державної машини, яка продемонструвала що дотримання зовнішніх форм не співпадало з змістовним навантаженням. Спроби зберегти, розвинути та сприяти подальшому розвитку етнічних спільнот в конструктивному руслі їх мирного та ефективного співіснування. Незважаючи на всі спроби нівелювати етнопонаціональні розбіжності національні меншини зберегли не лише свої зовнішні відмінності, а також і культурно-релігійну специфіку. Досвід роботи Комісії залишається актуальним об'єктом для дослідницької роботи та використання напрацьованих матеріалів в умовах сучасної України, адже євроінтеграційні процеси не знищують етнопонаціональні ідентичності, а навпаки створюють умови для подальшого розвитку та збереження певної етнопонаціональної кастовості та специфіки.

Список використаних джерел

1. Ленин В. И. Полн. собр. соч., Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Изд. 5-е, Изд-во полит. л-ры / В. И. Ленин. – М., 1970. – Т. 45. – 730 с.
2. Буценко А.І. Радянське будівництво серед нацменшостей УСРР. – Харків, 1928. – 25 с.
3. Ялі С. Греки в УСРР / С. Ялі. – Харків. – 1931. – 208 с.
4. Кантор Я. Советское строительство среди еврейского населения // Советское государство и революционное право. – 1931. – № 4. – С. 56.
5. Гитлянский А. Ленинская национальная политика в действии (Национальные меньшинства на Украине) // Революция и национальности. – 1931. – № 9. – С. 37.
6. Золотаревський М. Обслуговування нацменшостей у мішаних радах // Радянська Україна. – 1929. – № 9–10. – С. 25–28.
7. Василенко М. Украина в третьем году пятилетки // Советское строительство. – 1931. – № 12. – С. 122.
8. Мац Д. Світло й тіні в роботі серед нацменшостей // Радянська Україна. – 1929. – № 9–10. – С. 22–23.
9. Мац Д. Ліквідація округ і обслуговування трудящих національних меншостей // Радянська Україна. – 1931. – № 9. – С. 38.
10. Манчев Б. Болгарські селяни на виборах до рад // Радянська Україна. – 1927. – № 5–6. – С. 28–29.
11. Чирко Б.В. Робота парторганізацій з національними меншостями на Україні (1923–1930 рр.) // Укр. іст. журн. – 1988. – № 6. – С. 68–77.
12. Чирко Б. В. Національні меншості на Україні в 20-30 рр. // Укр. іст. журн. – 1990. – №1. – С. 51-64.
13. Чирко Б. В. Національні меншості на Україні у 20-ті – на початку 30-х рр. (огляд документів в ЦДАЖР УРСР) // Архіви України. – 1990. – № 1. – С. 28–33.
14. Балуба І. А. Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. ХХ ст. Дис. ... канд. іст. н. – К., 1997.
15. Орлянський В. С. Реалізація політики коренізації по відношенню до єврейського населення Півдня України в 1920–1930-ті рр.: Автореф. дис... д-ра іст. н. – Д., 2002.
16. Калакура О. Я. Українська полонія в 1917–1939 роках: Дис. канд. іст. н. – К., 1995. – 219 с.
17. Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. ХХ ст. (Історичні зошити Ін-ту історії України НАНУ). – К., 1994. – 74 с.
18. Якубова Л. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – початок 30-х років ХХ ст. – К. : Інститут історії України НАНУ, 1999. – 331 с.
19. Данильченко А. П. Чешское население Украины в первой половине 20-х годов // Етнографічна спадщина і національне відродження. – К., 1992. – С. 41–43.
20. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ століття). – К., 1995. – С. 179.
21. Рябошапка Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000): Монографія. – Львів, 2001. – С. 71–72.

22. Орлянський В. С. Євреї України в 20-ті – 30-ті роки ХХ сторіччя: соціально-політичний аспект. – Запоріжжя: ЗДТУ, 2000. – С. 160–161.
23. ЦДАВО України, ф.413. оп.1, спр.3, арк. 70.
24. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К. – 1971. – 798 с.
25. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф.Р. – 161. – Оп.1. – Спр. 945. – Арк. 12; Спр. 933. – Арк. 13.
26. Газета Красный Николаев. – 1928. – 7 червня. – 8 с.
27. Газета Красный Николаев. – 1925. – 13 вересня. – 8 с.
28. ДАМО. – Ф.Р. – 99. – Оп.1. – Спр. 117.- Арк.17.
29. Там само. – Ф.Р-1. – Оп.1. – Спр.186. – Арк.131.
30. Там само. – Ф.Р-7. – Оп.1. – Спр.55. – Арк. 1.
31. Історія України. Навчальний посібник. – Миколаїв. – 1992. – С.280.
32. ДАМО. – Ф.Р. – 99. – Оп.1. – Спр.153. – Арк.223.
33. Там само.- Ф.Р. – 99. – Спр. 177. – Арк. 33, 52.

M. Zerkal,

doctor of historical Sciences, Professor, head of Department of Ethnology,
and special historical disciplines of Educational-scientific Institute of history, politology and law of Mykolaiv
national University. V. Sukhomlinsky, Nikolayev, Ukraine

**INTERNATIONAL RELATIONS IN UKRAINE: EXPERIENCE
OF THE ACTIVITIES OF THE CENTRAL COMMISSION
FOR NATIONAL MINORITIES IN THE VUTSVK IN 1924–1934**

The experience of the state body aimed at the regulation of interethnic relations, the implementation of the state policy at the level of interethnic relations of national minorities during the period of the introduction of the policy of coronation (Ukrainization) and, subsequently, on continuous collectivization. This problem is highlighted in the context of the transformation of the state policy towards Ukrainians and representatives of other ethnic groups as representatives of the agrarian population with a special world outlook and way of life and political goals.

Key words: *commission; national minorities; ethnos; executive bodies; structure; peasantry; religious beliefs.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г.*, д-р іст. наук, професор;
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, професор.

© Зеркаль М. М., 2017

Дата надходження статті до редколегії 27.08.2017